

॥ नमो नमो निम्मलदंसणस्स ॥

आगमसूत्र

सटीक अनुवाद

२८

अनुवाद श्रेणी सर्वक -

मुनि दीपरत्नसागर

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ
નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-દામા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

આગમસતીક અનુવાદ

નિર્યાવલિકા-પંચક
— પચજ્ઞાઓ-૧૦+૧

-: અનુવાદ-શ્રેણીના સર્જક :-

મુનિ દીપરત્નસાગર

તા. ૨૩/૧૦/૨૦૦૯

શુક્રવાર

૨૦૬૬ કા.સુ.પ

આગમ સતીક અનુવાદ
ભાગ ૧ થી ૪૨ સંપૂર્ણ
મૂલ્ય-રૂ-૧૦,૦૦૦

૦ શ્રી શ્રુત પ્રકાશન નિધિ ૦

સંપર્ક સ્થળ

આગમ આરાધના કેન્દ્ર, શીતલનાથ સોસાયટી
ફ્લેટ નં. ૧૩, ચોથે માળે, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ.

આગમ સતીક અનુવાદના

આ ભાગ - ૨૮ માં છે...

૦ નિર્યાવલિકા	૦ કલ્પવતંસિકા
૦ પુષ્પિકા	૦ પુષ્પયૂલિકા
૦ વૃષ્ટિદશા	

આ પાંચ ઉપાંગસૂત્રો ક્રમ-૮ થી ૧૨

૦ ચતુઃશરણ	૦ આતુર પ્રત્યાખ્યાન
૦ મહાપ્રત્યાખ્યાન	૦ ભક્તપરિજ્ઞા
૦ તંદુલ વૈચારિક	૦ સંસ્તારક
૦ ગચ્છાચાર	૦ ગણિવિદ્યા
૦ દેવેન્દ્રસ્તય	૦ વીરસ્તવ

૦ ચંદ્રવેદ્યક

આ દશ + એક [વૈકલ્પિક] પચજ્ઞાસૂત્રો

— X — X — X — X — X — X — X —

-: ટાઈપ સેટીંગ :-

શ્રી મહાકાલી એન્ટરપ્રાઈઝ
ચાંદલોડિયા, અમદાવાદ.
(M) 9824419736

-: મુદ્રક :-

નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.
Tel. 079-25508631

૦ વંદના એ મહાન્ આત્માને ૦

વિક્રમ સંવત-૨૦૬૧માં ફાગણસુદ-૩ નો દિવસ અને મંગલપારેખના ખાંચામાં શ્રી શાંતિનાથ પરમાત્માની વર્ષગાંઠનો પ્રસંગ, અતિભવ્ય અને ઘણી જ લાંબી સ્થયાત્રાના પ્રયાણની ઘડીએ, આગમોના ટીકા સહિતના અનુવાદ કરવા માટેની મનોભાવનાનું જેમના મુખેથી વચન પ્રાગટ્ય થયું, અંતરના આશીર્વાદ, સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત વાસ ચૂર્ણનો ક્ષેપ અને ધનરાશિની જવાબદારીના યથાશક્ય સ્વીકાર સહ જેમની કાર્ય પ્રેરણાની સરવાણીમાં બીંજાતા મારા ચિત્તે આશિર્ષ અનેરો હર્ષોલ્લાસ અનુભવ્યો. જેમની હયાતી દરમ્યાન કે હયાતી બાદ પણ, જેમના નામસ્મરણ માત્રથી આ કાર્ય વિઘ્નરહિતપણે મૂર્ત સ્વરૂપને પામ્યું, એવા...

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ૦ ના
ચરણ કમળમાં સાદર કોટીશઃ વંદના

૦ કેમ ભૂલાય એ ગુરુદેવને પણ ? ૦

ચારિત્ર પ્રતિ અંતરંગ પ્રીતિથી યુક્ત, અનેક આત્માઓને પ્રવ્રજ્યા માર્ગે પ્રયાણ કરાવનાર, સંયમમૂર્તિ, પ્રતિ વર્ષ ઉપધાન તપ વડે શ્રાવકધર્મના દીક્ષા દાતા, શારીરિક સમસ્યાઓ વચ્ચે પણ બંને શાશ્વતી ઓળીની આરાધનાને ન ચૂકનારા, સાગર સમુદાયમાં ગચ્છાધિપતિ પદને શોભાવનારા અને સમર્થ શિષ્ય પરિવારયુક્ત એવા મહાન વિભૂતિરત્ન-

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦

જેમના આજીવન અંતેવાસી, શાસનપ્રભાવક

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.સા.

જેમણે આ અનુવાદ કાર્ય માટે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે પ્રેરણા કરેલી અને આ કાર્ય સાઘંત પાર પહોંચાડવા માટે વિપુલ ધનરાશિ મોકલાવી.

ઉક્ત બંને આચાર્ય ભગવંતોની અસીમ કૃપા અને તેઓ દ્વારા પ્રેરિત સંઘો થકી થયેલ ધનવર્ષાના બળે પ્રસ્તુત કાર્ય મૂર્તસ્વરૂપ પામ્યું.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ **૨૮** ની

સંપૂર્ણ દ્રવ્ય સહાયના પ્રેરણાદાતાશ્રી

આગમ સટીક અનુવાદશ્રેણિના સર્જક

મુનિ શ્રી દીપરત્નસાગરજી મ.સા.

તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી લાભલેનાર

૦ શ્રી જૈન શ્રે.મૂ.પૂ. સંઘ

— થાનગઢ

૦ શાહ હંજારીમલજી ભૂરમલજી

— કર્ણલ

અનુદાન દાતા

આગમ સટીક અનુવાદના કોઈ એક ભાગના સંપૂર્ણ સહાયકતા

સચ્ચારિત્ર યુડામણી પૂજ્ય ગચ્છાદિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજીના આજીવન અંતેવાસી
સદ્ગુણાનુરાગી પૂજ્ય આંદેવશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.ની
જ્ઞાનઅનુમોદક પ્રેરણાથી પ્રેરિત
શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ
તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ઝવેરી ટ્રસ્ટ, સુરત.
૧૬ ભાગોના સંપૂર્ણ સહાયક થયેલ છે.

પરમપૂજ્ય સરળ સ્વભાવી, ભદ્રિક પરિણામી, શ્રુતાનુસંગી
સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની
પુનિત પ્રેરણાથી ૧૦ ભાગો માટે
નીચેના સંઘો સહાયક થયા છે.

(૧) શ્રી મંગલપારેખનો ખાંચો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ	બે ભાગ.
(૨) શ્રી ભાવનગર જૈન શ્વે.મૂ.પૂ. સંઘ, ભાવનગર	બે ભાગ.
(૩) શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, નવસારી	બે ભાગ.
(૪) શ્રી ગિરિરાજ સોસાયટી આદિનાથ જૈન સંઘ, બોટાદ	બે ભાગ.
(૫) શ્રી જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. તપાગચ્છ સંઘ, બોટાદ	એક ભાગ.
(૬) શ્રી પાર્શ્વભક્તિદામ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, તણસા	એક ભાગ.

[પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીની પ્રેરણાથી તેમના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવચાઓ તરફથી પ્રાપ્ત સહાયની નોંધ આગળ છે.]

સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી વૈયાવસ્ય પરાયણ પંચ્યાસ પ્રવર શ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક ભાગ- શ્રી હાલારતીર્થ આરાધના ધામ, વડાલિયા, સીંહણ, તરફથી

આગમ સટીક અનુવાદ શ્રેણીના સર્જક મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આ બે દાતાઓએ મળીને એક ભાગ માટે સહાય કરી છે.

(૧) શ્રી જૈન શ્રે. મૂર્તિ. સંઘ, થાનગઢ

(૨) શાહ હંજરીમલજી ભૂરમલજી, કર્નૂલ.

પૂ.પૂ. ક્રિયાચરિત, પ્રભાવક, આદેય નામકર્મધર સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીથી પ્રેરિત પુન્યવંતી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત અનુદાનો

૧- વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી સમુદાયવર્તી મિલનસાર સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્રજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી ત્રણ ભાગો માટેની દ્રવ્ય સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે, તે આ પ્રમાણે—

- (૧) શ્રી કારેલીબાગ, શ્રે.મૂ.પૂ. જૈનસંઘ, વડોદરા.
- (૨) શ્રી કારેલીબાગ, જૈન સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, વડોદરા.
- (૩) શ્રી ભગવાન નગરનો ટેકરો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ.

૨- સુવિશાળ પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી ભાવપૂર્ણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી “શ્રી ક્ષેત્રપાલ ભક્તિ ટ્રસ્ટ” - નવસારી તરફથી.

૩- વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મં ના સમુદાયવર્તી પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ધ્યાનરસાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી પ્રફુલ્લિતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી -

“શ્રી માંગરોળ જૈન શ્રે. તપ. સંઘ, માંગરોળ - તરફથી.

૪- પરમપૂજ્યા જયશ્રીજી-લાવણ્યશ્રીજી મંના પરિવારવર્તીની સાધ્વીશ્રી સત્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ની પુનિત પ્રેરણાથી
 “શ્રી ગાંધીનગર જૈન સંઘ, બેંગલોર - તરફથી.”

૫- પરમપૂજ્ય ક્રિયારૂચીવંત આંદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મંના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવર્યા મોક્ષનંદિતાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી
 “શ્રી વલ્લભનગર જૈન શ્વેંમૂંપૂં સંઘ, વલ્લભનગર, ઈન્દોર

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક, સામાચારી સંરક્ષક, બહુશ્રુત આચાર્યદેવ આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી શ્રુત અનુરાગીણી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત સહાયો.

(૧) પરમપૂજ્યા નીડરવક્તા સાધ્વીશ્રી ચંદ્રયજ્ઞાશ્રીજી મંથી પ્રેરિત
 -૧- શ્રી ત્રિલોકપદ્મ ચિંતામણિધામ જૈન સંઘ, અંધેરી, મુંબઈ.
 -૨- શ્રી મહાવીરનગર જૈન દહેરાસરજી ટ્રસ્ટ, નવસારી.

(૨) અપ્રતિમ વૈયાપૃત્યકારિકા પ.પૂ. મલય-પ્રગુણાશ્રીજી મંના શિષ્યા સુસંવાદી પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મંના શ્રુતાનુરાગી શિષ્યા સાંશ્રી પ્રશમરત્નાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-
 “શ્રી શ્વેતાંબર જૈન તપાગચ્છ સંઘ,” વાંકાનેર.

(૩) પરમપૂજ્યા માતૃહૃદયા સાધ્વીશ્રી અમિતગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી
 - “શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વેં સંઘ,” ભોપાલ.

(૪) પરમપૂજ્યા વર્ધમાનતપસાધિકા, શતાવધાની સાધ્વીશ્રી અમિત-ગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-૧૦૦ ઓળીની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે
 “કરચેલીયા જૈન શ્વેં મહાજન પેટી,” કરચેલીયા, સુરત.

(૫) શ્રમણીવર્યા ભક્તિરસિક પૂજ્ય મલયાશ્રીજી મંના વ્યવરદક્ષ શિષ્યા સાધ્વીશ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

“શ્રી જૈન મરચન્ટ સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, અમદાવાદ.

(૬) પરમપૂજ્યા મલય-કૈવલ્ય-ભવ્યાનંદશ્રીજી મંના સુવિનિતા મિષ્ટ ભાષી, તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પૂર્ણજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી

“સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” મુંબઈ

આગમ-સટીક અનુવાદ સહાયકો

(૧) પ.પૂ. ભગવતીજી દેશનાદક્ષ આદેવશ્રી નરદેવસાગરસૂરિજી મંસાંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જ્ઞાતિ,” જામનગર.

(૨) વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આ.દેવ શ્રી વિજય પ્રબાકરસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી - “અભિનવ જૈન શ્રેમૂંપૂં સંઘ,” અમદાવાદ.

(૩) શ્રુતસંશોધનરસિક પૂજ્ય આદેવશ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” ભીલડીયાજી.

(૪) પ.પૂ. જયલાવણ્યશ્રીજી મંસાંના સુશિષ્યા સાં સૂર્યભાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી ભગવતી” નગર ઉપાશ્રયની બહેનો,” અમદાવાદ.

(૫) પરમપૂજ્યા વરધર્માશ્રીજી મંના શિષ્યા તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પ્રીતિધર્માશ્રીજી મંની પાવન પ્રેરણાથી.

- (૧) શ્રી પાર્શ્વભક્તિ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ, ડોંબીવલી.

- (૨) શ્રી રાજાજી રોડ શ્રેમૂંપૂં તપાં જૈન સંઘ, ડોંબીવલી.

(૬) સ્વનામદાન્યા શ્રમણીવર્યાશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી. “શ્રી પરમ આનંદ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ,” પાલડી, અમદાવાદ.

મુનિ દીપરત્નસાગરજી દ્વારા પ્રકાશિત સાહિત્ય-એક ઝલક
કુલ પ્રકાશનોનો અંક-૩૦૧

૧-આગમસુત્તાણિ-મૂલં

૪૯-પ્રકાશનો

આ સંપુટમાં મૂળ આગમો છે. જેમાં ૪૫ આગમો ૪૫ અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં મુદ્રિત કરાવાયેલ છે. ચાર વૈકલ્પિક આગમો પણ તેમાં સમાવાઈ ગયેલ છે. એ રીતે ૪૫ + ૪ કુલ (૪૯) આગમોનું આ સંપુટમાં સંપાદન છે. તેમજ પ્રત્યેક સૂત્રને અંતે પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિશ્વરજી સંપાદિત આગમો તથા તેની વૃત્તિના અંકો પણ ટાંક્યા છે.

અમારા આ પ્રકાશનમાં શ્રુતરકંઠ, શતક/અધ્યયન/વક્તરકાર/પદ, પ્રતિપત્તિ, ઉદ્દેશક, સૂત્ર/ગાથા આદિ સ્પષ્ટતથા બુદ્ધા નજરે પડે તેવી વિશિષ્ટ મુદ્રણકલાને પ્રયોજેલ છે. પુસ્તકો અલગ-અલગ અને નાના કદના હોવાથી વાંચન કે કંઠસ્થ કરવાની અતિ સરળતા રહે છે.

૪૫-આગમની પૂજા, પૂજન, રથયાત્રા કે શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂજનાદિ માટે અલગ-અલગ પીસ્તાળીશ પુસ્તકો હોવાથી ગોઠવણી સરળ બને છે.

આગમસહકોસો, આગમનામકોસો, આગમવિષયદર્શન, આગમકથાનુયોગના મૂળ સંદર્ભ જોવા માટે આ પ્રકાશન વસાવવું જરૂરી જ છે. જેની કિંમત છે રૂ. ૧૫૦૦/- દર્શન-પૂજન માટે આજીવન ઉપયોગી છે.

૨. આગમ-ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

આપણા મૂળ આગમો અર્ધમાગધી ભાષામાં છે. જેઓ ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત છે, શાસ્ત્રીય કારણોથી આગમના અભ્યાસથી વંચિત રહ્યા છે, આગમોની વાંચના પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ઈત્યાદિ કારણે આગમિક પદાર્થોનું જ્ઞાન પામી શક્યા ન હોય તેવા ભવ્યાત્માઓ શ્રી કલ્પસૂત્ર માફક સરળતાથી આગમોનું વાંચન અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેમજ ભવભીરુ આત્માઓ પોતાનું જીવન માર્ગાનુસાર બનાવી શકે તેવું પ્રકાશન.

સાત ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૮૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પીસ્તાળીશ આગમોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ ધરાવતા આ “આગમદીપ” સંપુટમાં બીજા બે વૈકલ્પિક આગમોનું ગુજરાતી પણ આપેલ જ છે.

અંદાજે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મૂળ આગમનો આ ગુજરાતી અનુવાદ રૂ. ૨૦૦૦/-ની કિંમતે ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. પણ હાલ તેની એક પણ નકલ બચેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની લોકપ્રિયતાનો પૂરાવો છે. અનેક પૂજ્યશ્રીએ આ ગુજરાતી અનુવાદનો સ્વાધ્યાયાદિ અર્થે ઉપયોગ કરેલો છે.

૩. આગમસુત્તાણિ-સટીક ૪૬-પ્રકાશનો

જેઓને મૂળ આગમો વાંચ્યા પછી તેની વિસ્તૃત સમજ મેળવવી છે. તેમાં રહેલા પદાર્થોને ઊંડાણથી અવગાહવા છે, તેમાં રહેલા તત્ત્વો આધારિત કથા, દેષ્ટાંત કે દ્રવ્યાનુયોગને જાણવો છે, તેવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનપિપાસુ માટેનું અમારું આ ૧૩,૦૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ અને ત્રીશ ભાગોમાં વિભાજીત એવું દળદાર પ્રકાશન છે.

આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો પર પ્રાપ્ત બધી જ નિર્ચુક્તિઓ, ૩૯ આગમો પરની વૃત્તિ, શેષ આગમોની સંસ્કૃત છાયા, કેટલાંક ભાષ્યો તથા ચૂંલિઓ ઈત્યાદિ સર્વે વિવેચનોનો સમાવેશ કરાયેલ છે.

સૂત્રો અને ગાથાના સ્પષ્ટ અલગ વિભાજન, પ્રચુર પેરેગ્રાફ્સ, અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્ર આદિની સુસ્પષ્ટ અલગ પેજ લાઈન તેમજ અમારા મૂળ અને અનુવાદિત આગમોમાં અપાયેલા ક્રમાંક મુજબના જ સૂત્ર ક્રમાંકન તથા વ્યવસ્થિત અનુક્રમણિકાને લીધે કોઈપણ પસંદિત ચોક્કસ વિષયવસ્તુ કે સમગ્ર અધ્યયનના વાંચનમાં સરળતા રહે તે રીતે આ સંપુટનું સંપાદન અને મુદ્રણ કરાયેલું છે.

આ પ્રકાશનના અભ્યાસમૂલ્ય અને સંશોધનક્ષેત્રે ઉપયોગિતા તેમજ સમગ્ર વિશ્વમાં આગમ પ્રકાશનની આવી એક જ માત્ર શૃંખલા ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે રૂ. ૧૧,૦૦૦/- મૂલ્ય હોવા છતાં તેની એક પણ નકલ સ્ટોકમાં રહેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની મહત્તા સાબિત કરે છે.

૪. આગમ-વિષય-દર્શન

આ એક એવું પ્રકાશન છે, જેમાં ૪૫-આગમોની વિશદ્વરૂપે અનુક્રમણિકા અપાયેલ છે, છતાં તેના પૃષ્ઠો છે. — ૩૮૪.

પ્રત્યેક આગમના પ્રત્યેક સૂત્ર કે ગાથાના વિષયોને એ જ આગમોના સૂત્રોના ક્રમાંકન અનુસાર, અતીવ સુસ્પષ્ટ રૂપે અને પૃથક્-પૃથક્ સ્વરૂપે અપાયેલી આ અનુક્રમણિકાથી તમે તમારો મનગમતો-આવશ્યક કે તમારા સંશોધન અને લેખનને અનુરૂપ વિષય સહેલાઈથી પસંદ કરી શકો છો.

ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરાયેલ આ અનુક્રમણિકાથી તમે અમારા અનુવાદિત આગમોમાં તો મૂળ વિષય જોઈ જ શકો છો. તદુપરાંત મૂળ આગમો કે આગમસટીક માં પણ તમારી પસંદગીનો વિષય શોધવો આ બૃહત્ અનુક્રમ પરથી ખૂબ જ સરળ છે.

રૂ. ૪૦૦/-ની કિંમતને લક્ષમાં ન લઈ તેનું ઉપયોગિતા મૂલ્ય સમજશો.

૫. આગમસદ્ક્રોસો ૪-પ્રકાશનો

આ શબ્દકોશ - એટલે સંદર્ભસ્થળ નિર્દેશ સહિતની “આગમ-ડીક્ષનેરી” જેમાં તમને મળે છે મૂળ આગમમાંથી લેવાયેલા ૪૬,૦૦૦ શબ્દો અને તેના ૩,૭૫,૦૦૦ જેટલા આગમ સંદર્ભો સહિત મૂળ-અર્ધમાગધી શબ્દોના સંસ્કૃત અર્થ અને ગુજરાતી એક કે વધુ અર્થો.

ચાર ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૪૦૦ જેટલા પાનાઓનો આ પુસ્તકનો સેટ મેપલીથો કાગળ, પાકુ બાઈન્ડીંગ અને આકર્ષક મુજપૃષ્ઠ તો ધરાવે જ છે. પણ તમારે માટે તેની ઉપયોગિતા છે - અ થી હ પર્યતનો કોઈપણ શબ્દ શોધવા માટે. ત્યાં ફક્ત શબ્દનો અર્થ જ જોઈને બેસી નથી રહેવાનું. પણ પીસ્તાળીશે પીસ્તાળીશ આગમોમાં આ શબ્દ જ્યાં જ્યાં વપરાયો હોય તે-તે બધાં સ્થાનોનો નિર્દેશ પણ મળશે જ - જેના દ્વારા એક જ શબ્દ બે જુદા જુદા સંદર્ભમાં વપરાયો હશે, તો તે ભિન્ન-ભિન્ન સંદર્ભયુક્ત અર્થ કે વ્યાખ્યા પણ જાણી શકાશે.

- વળી આવા સંદર્ભો જોવા માટે તમારે જુદા જુદા પ્રકાશનોના આગમોને ફેંદવાની કોઈ જરૂર નથી. તમે માત્ર અમારું આગમસુત્તાણિ - સંપુટ સાથે રાખો. તમારે ઉપયોગી શબ્દો મૂળ આગમ કે આગમ-સટીક માં મળી જ જવાના

૬. આગમનામક્રોસો

આગમ શબ્દકોશની એક પૂરક ડીક્ષનેરી તે આ “આગમ નામકોશ”. આ પ્રકાશન આગમસટીક માં આવતા નામો (કથાઓ)ની ડીક્ષનેરી છે. આ ડીક્ષનેરીમાં કથાના પાત્રોના નામો તો કક્કાવારી ક્રમમાં આપેલા જ છે. સાથે સાથે તે પાત્રો કે નામોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય પણ છે.

તમારે મૂળ આગમ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, યૂર્ષિ કે વૃત્તિમાં જો આ નામ કે તે નામ સાથે સંકડાયેલ કથા કે દેષ્ટાંત જાણવા છે તો અમારી ડીક્ષનેરીમાં તે-તે નામને અંતે નિર્દેશ કરાયેલ આગમ સંદર્ભ જોવો. આગમ સંદર્ભ જોતાં જ તમને તે સંદર્ભવાળા આગમનું નામ, પંચાંગીનો પ્રકાર અને સૂત્રક્રમ મળી જશે. જેના આધારે તમે તે કથા કે દેષ્ટાંતનો સહેલાઈથી અભ્યાસ કરી શકશો.

આ નામકોશનું મહત્ત્વ તો ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એક જ નામ ધરાવતા એકથી વધારે પાત્રોનો અલગ-અલગ પરીચય કે જુદી જુદી કથાઓ તમને જોવા મળે. તે પણ ફક્ત રૂ. ૨૦૦/-ની કિંમતમાં.

સંદર્ભ મુજબ કથા જોવા માટે અમારું આગમસુત્તાણિ-સટીક તો છે જ.

૭. આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

મૂળ આગમના ૯૦,૦૦૦ જેટલાં શ્લોક પ્રમાણ સાહિત્યના મૂળ પ્રકાશન પછી જેમ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો, તેમ હિન્દી અનુવાદ પણ કર્યો. ફર્ક એટલો જ કે આ હિન્દી અનુવાદ બાર ભાગોમાં આશરે ૩૨૦૦ જેટલા પાનાઓમાં પથરાયેલો છે. ગુજરાતી અનુવાદ કરતા ૩૦૦થી પણ વધારે પૃષ્ઠો તેમાં ઉમેરાયા છે. જે ફક્ત કદની વૃદ્ધિ જ નથી, પણ અર્થવિસ્તાર અને પેરેગ્રાફોની પ્રચૂરતા પણ ધરાવે જ છે.

હિન્દીભાષી મહાત્માઓને પણ આગમના પદાર્થજ્ઞાનથી વંચિત ન રહેવું પડે તે આશયથી તૈયાર કરાયેલ આ આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ હિન્દી ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સાહિત્યિક મૂલ્ય તો ધરાવે જ છે. તે ગુજરાતી ભાષી આગમરસિકો અને તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓ માટે પણ મહત્ત્વનું સંદર્ભશાસ્ત્ર બની રહ્યું છે.

રૂ. ૨૭૦૦/-નું મૂલ્ય ધરાવતા આ આગમસૂત્ર-હિન્દી અનુવાદ માં પણ ક્રમાંકન તો મૂળ આગમ, આગમ ગુજરાતી અનુવાદ અને આગમ સટીક અનુસાર જ થયેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓને તુલના કરવી સરળ પડે છે.

૮. આગમ કથાનુયોગ

૬-પ્રકાશનો

આગમ કાર્ય વિષયક આ અમારું નવમું પ્રકાશન છે. જેમાં “કથાનુયોગ” નામે અનુયોગની મુખ્યતા છે. આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો, આગમો પરની નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂંટિ, વૃત્તિ કે અવચૂરી એ તમામનો સમાવેશ કરી આ આગમ કથાનુયોગનું સંકલન અને ગુજરાતી અનુવાદ કરવામાં આવેલ છે. જે છ ભાગોમાં વિભાજિત છે ૨૨૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં સમાવિષ્ટ છે અને કથાઓને દશ વિભાગમાં ગોઠવેલ છે.

આ કથાનુયોગમાં તીર્થંકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ ઉત્તમપુરુષો સંબંધી કથાનક કે માહિતીનો સંગ્રહ છે, શ્રમણ વિભાગમાં ગણધરો, પ્રત્યેકબુદ્ધો, નિહવો, અન્ય શ્રમણોની કથાઓ છે. તે સાથે આશરે ૯૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ગોશાળાનું કથાનક તેના પૂર્વભવ, વર્તમાનભવ અને ભાવિ ભવો સહિત મૂકેલ છે. તે સિવાય શ્રમણી કથા, શ્રાવક કથા, શ્રાવિકા કથા, અન્યતીર્થી કથા, પ્રાણી કથા, પ્રકીર્ણ કથા અને દેષ્ટાંતોના અલગ વિભાગો છે. પ્રત્યેક કથાને અંતે તેના આગમ સંદર્ભો પણ મૂકેલા છે, જેથી મૂળ માહિતી સ્રોત જોઈ શકાય. છટ્ટા ભાગમાં અકારાદિકમે પ્રત્યેક કથાના નામોની ગોઠવણી અને તેની સાથે પૃષ્ઠાંક આપેલા છે, જેથી કોઈપણ કથા શોધવી અત્યંત સરળ બને છે.

આ “આગમ કથાનુયોગ” કેવળ કથારસિકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે. જેનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧,૫૦૦/- છે. તેમજ સન-૨૦૦૪માં જ પ્રકાશિત થયેલ હોવાથી હજી સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે.

૯. આગમ મહાપૂજનવિધિ

આ એક લઘુ પુસ્તિકા છે. જેમાં પીસ્તાળીશ આગમ મહાપૂજન ભણાવવા માટેની સરળ, સ્પષ્ટ, શાસ્ત્રીય વિધિ છે. સાથે-સાથે પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી કૃત્ ૪૫-આગમ પૂજાઓ પણ આપી દીધેલ છે. અષ્ટપ્રકારી પૂજાના અભિનવ દુહા પણ છે.

કોઈપણ વિધિકારકને સહેલાઈથી પૂજન કરાવતા ફાવે તે રીતે વિધિ સાથે સૂચનાઓનો નિર્દેશ છે. તેમજ આગમ મંડપની રચના, માંડલુ, આવશ્યક સામગ્રી, વિધિમાં પ્રત્યેક કાર્ય માટે જરૂરી એવા સહાયકોની કાર્ય વહેંચણી પણ જણાવેલ છે.

મોટા ટાઈપ, પઘોની સુંદર ગોઠવણી, પ્રત્યેક પૂજન માટેનું અલગ પેજ, દરેક પૂજનને માટેની સૂચના, તે પૂજનની સાથે જ અપાયેલી હોય તેવું આ એક માત્ર પ્રકાશન છે.

૧૦. આગમસૂત્ર સટીક અનુવાદ

૪૮-પ્રકાશનો

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આગમોના મૂળસૂત્રોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ તો છે જ. સાથે સાથે આગમોની નિર્યુક્તિ અને ટીકાનો પણ અનુવાદ કરેલ હોવાથી અમે “સટીક અનુવાદ” એવું નામકરણ કરેલ છે. જેમાં ૪૫ આગમો ઉપરાંત બે વૈકલ્પિક આગમો અને કલ્પ [બારસા] સૂત્રના સમાવેશથી ૪૮ પ્રકાશનો થાય છે. જેને આ સાથે અમે ૪૨-ભાગોમાં પ્રકાશિત કરેલ છે.

આ સટીક અનુવાદમાં છ છેદ સૂત્રોનો અનુવાદ માત્ર મૂળનો જ છે, તેમાં સટીક અનુવાદ નથી. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત શ્રુતરસિકો કે સ્વાધ્યાય પ્રેમીઓને આ અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે, જેનું સંચુકત મૂલ્ય રૂ. ૧૦,૦૦૦/- છે, કે જે કિંમતમાં તો કોઈ ૪૫ સટીક આગમોનો અનુવાદ પણ ન કરી આપે.

આ સટીક અનુવાદ સંપુટમાં-અંગસૂત્રો, ઉપાંગ સૂત્રો અને મૂળસૂત્રોનો સંપૂર્ણ સટીક અનુવાદ છે. પચગ્ના સૂત્રોમાં પણ ઉપલબ્ધ ટીકાઓનો અનુવાદ કરેલો જ છે, નંદી અને અનુયોગ બંને સૂત્રોનું વર્તમાન પદ્ધતિથી સાનુવાદ વિવેચન કરેલ છે અને છેદસૂત્રો, કલ્પસૂત્ર અને કેટલાંક પચગ્નાઓનો મૂળનો અનુવાદ છે.

— x — x —

આ હતી આગમ સંબંધી અમારા ૨૫૦ પ્રકાશનોની યાદી

— x — x —

આગમ સિવાયના સાહિત્ય સર્જનની ઝાંખી

(૧) વ્યાકરણ સાહિત્ય :-

૦ અભિનવ હૈમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૧ થી ૪

૪

— મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી કૃત “લઘુપ્રક્રિયા” પર સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન અને તેની સાથે સંબંધિત અનેક સંદર્ભગ્રંથોના ઉપયોગથી તૈયાર કરાયેલો એવો આ દળદાર ગ્રંથ છે. જે કાઠિન આઠ પેજમાં તૈયાર થયેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ માટેનું આ પ્રકાશન છે. જે ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી તૈયાર થયેલ છે. તેમાં મૂળસૂત્ર, તેનો અર્થ, વૃત્તિ, વૃત્ત્યર્થ, અનુવૃત્તિ, વિશેષ વિવેચન જેવા સાત વિભાગો અને પ્રચૂર પરિશિષ્ટો છે.

૦ કૃદન્તમાલા :-

૧

— આ લઘુ સર્જનમાં ૧૨૫ ધાતુઓના ૨૩ પ્રકારે થતાં કૃદન્તોનું કોષ્ટક છે.

(૨) વ્યાખ્યાન સાહિત્ય :-

૩

૦ અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ-૧ થી ૩.

— આ એક સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનમાળા છે. “મન્નહ જિણાણં” નામક સર્જકાચમાં આવતા શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો ઉપરના ૧૦૮ વ્યાખ્યાનો તેમાં ગોઠવેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાન માટે દશ-દશ પેજ ફાળવેલ છે. જે પ્રત્યેકમાં શ્લોક-જૈનેતર પ્રસંગ - સંબંધિત કર્તવ્યની તાત્ત્વિક વ્યાખ્યા અને સમજ-જૈનકથા અને કર્તવ્યને અનુરૂપ સ્તવનાદિ પંક્તિની સુંદર ગુંથણી છે.

૦ નવપદ-શ્રીપાલ

૧

— શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાનરૂપે આ પુસ્તકનું સર્જન થયું છે, જેમાં નવે પદનું અલગ-અલગ વિવેચન સાથે નવ દિવસમાં શ્રીપાલચરિત્ર પણ પૂરું થાય, તે રીતે ગોઠવેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમન્વય છે.

(૩) તત્ત્વાભ્યાસ સાહિત્ય :-

૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રબોધ ટીકા-અધ્યાય-૧

૧

૦ તત્ત્વાર્થાદિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા-અધ્યાય-૧ થી ૧૦

૧૦

— આ ગ્રંથમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના દશે અધ્યાયોનું અલગ-અલગ દશ પુસ્તકમાં અતિ વિસ્તૃત વિવેચન ધરાવતું દશાંગ વિવરણ છે. જેમાં સૂત્રહેતુ, મૂળસૂત્ર, સંધિરહિત સૂત્ર, સૂત્રાર્થ, શબ્દજ્ઞાન, અનુવૃત્તિ, અનેક સંદર્ભ ગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરાયેલ અભિનવ ટીકા, સૂત્રસંદર્ભ, સૂત્રપદ, સૂત્રનિષ્કર્ષ જેવા દશ વિભાગો છે.

પ્રત્યેક અધ્યાયને અંતે સૂત્રક્રમ, અકારાદિ ક્રમ, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદ જેવા પરિશિષ્ઠો તથા દશમા અધ્યાયના પુસ્તકમાં અંતે શબ્દસૂચિ, વિષયસૂચિ, સંબંધકારિકા જેવા ઉપયોગી પરિશિષ્ઠો છે.

૦ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો. ૧

— આ સંશોધન કદાનું એક વિશિષ્ટ પુસ્તક છે. જેમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રત્યેક સૂત્રનો મૂળ આગમમાંથી ઉપલબ્ધ સંદર્ભ, સંદર્ભ પાઠ, સંદર્ભ સ્થળનો ઉલ્લેખ છે. તેમજ શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદની તાલિકા અને વિશ્લેષણ છે.

(૪) આરાધના સાહિત્ય :- ૩

૦ સમાધિમરણ :-

અંત સમયે અને ભાવિ ગતિ સુધારવા માટે મરણ સમયે ચિત્તની સમાધિ જળવાય રહે તેવી આરાધના વિધિ, આરાધના સૂત્રો, આરાધના પદ્યો, આરાધના પ્રસંગો વગેરે સાત વિભાગોમાં આ ગ્રંથ સર્જેલો છે.

૦ સાધુ અંતિમ આરાધના

૦ શ્રાવક અંતિમ આરાધના

સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો અંત સમય સુધારવા માટે નિત્ય કરવાની એવી આ આરાધના છે, મૂળ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં ગ્રંથસ્થ થયેલ આ વિધિને સરળ ગુજરાતીમાં રજૂ કરેલ છે. પંચાંગના કદની આ પુસ્તિકા સાથે રાખવી પણ સરળ છે.

(૫) વિધિ સાહિત્ય :- ૩

૦ દીક્ષા-યોગાદિ વિધિ

૦ વિધિ સંગ્રહ ભાગ-૧

૦ સાધુ-સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ

(૬) પૂજન સાહિત્ય :- ૧

૦ આગમ મહાપૂજન વિધિ-જેની નોંધ આગમ વિભાગમાં છે.

૦ પાર્શ્વ પદ્માવતી પૂજનવિધિ

(૭) યંત્ર સંયોજન :-

૦ ૪૫-આગમ યંત્ર

૦ વિંશતિ સ્થાનક યંત્ર

(૮) જિનભક્તિ સાહિત્ય :-

૯

- ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
- ચૈત્યવન્દનસંગ્રહ-તીર્થજિન વિશેષ
- ચૈત્યવન્દન ચોવિસી
- ચૈત્યવંદન માળા

— આ એક સંપાદન ગ્રંથ છે. જેમાં પર્વદિન તથા પર્વતિથિના ચૈત્યવંદનો, ચોવિસ જિનની ચોવિસી રૂપ ચૈત્યવંદનો, વિવિધ તીર્થમાં બોલી શકાય તેવા અને જિનેશ્વર પરમાત્મા વિષયક વિવિધ બોલ યુક્ત એવા ૭૭૯ ચૈત્યવંદનોનો વિશાળ સંગ્રહ છે.

- શત્રુંજય ભક્તિ
- શત્રુંજય ભક્તિ
- સિદ્ધાયતનો સાથી - સિદ્ધાયત ભાવયાત્રા, સ્તુતિ-ચૈત્યવંદનાદિ
- વીતરાગ સ્તુતિ સંચય-૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિનો સંચય
- ચૈત્ય પરિપાટી

(૯) પ્રકીર્ણ સાહિત્ય :-

૯

- શ્રી નવકાર મંત્ર-નવ લાખ જાપ નોંધપોથી
- શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
- અભિનવ જૈન પંચાંગ
- અભિનવ જૈન પચ્ચાઙ્ગ
- અમદાવાદ જિનમંદિર-ઉપાગ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
- બાર વ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો
- શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
- કાયમી સંપર્ક સ્થળ
- ચોઘડીયા તથા હોરા કાયમી સમયદર્શિકા

(૧૦) સૂત્ર અભ્યાસ-સાહિત્ય :-

૫

- જૈન એડ્યુકેશનલ સર્ટિફિકેટ કોર્સ
- પ્રતિક્રમણસૂત્ર અભિનવ વિવેચન ભાગ-૧ થી ૪

આ રીતે અમારા ૩૦૧ પ્રકાશનો થયા છે.

૨૫ આતુરપ્રત્યાખ્યાન-પ્રકીર્ણક સૂત્ર-૨

અનુવાદ તથા ટીકાનુસારી વિવેચન

● સૂત્ર-૧ :-

એક દેશ દેશવિરત સમ્યગ્દૈષ્ટિ જીવ જે મરે, તેને જિનશાસનમાં બાલપંડિત મરણ કહેવું છે.

● વિવેચન-૧ :-

ત્રસકાયનો એક દેશ, તેના સંકલ્પજન્ય હિંસાની નિવૃત્તિ, તે પણ સાપરાધ અને નિરપરાધ બે પ્રકારે છે. તેમાં સ્વયં ઘાત કરવા વડે નિવૃત્ત એવો સમ્યગ્ દૈષ્ટિ જો મરે, તેવો શ્રાવક જીવ, તેને જિનશાસનમાં બાલપંડિત મરણ કહ્યું - X -

● સૂત્ર-૨ થી ૫ :-

[૨] દેશ યતિ [વિરતિ] ધર્મમાં પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રતો હોય છે. સર્વથી કે દેશથી યુક્ત દેશવિરત હોય છે.

[૩] પ્રાણિવધ, મૃષાવાદ, અદત્ત, પરસ્ત્રીનિયમન, અપરિમિત ઈચ્છા, એ બધાંનું નિયમન-વિરમણ તે પાંચ અણુવ્રતો છે.

[૪] જે દિગ્વિરમણ, અનર્થદંડ વિરમણ અને દેશાવકાસિક એ ત્રણે ગુણવ્રતો કહેવાય છે.

[૫] ભોગનું પરિમાણ, સામાયિક, અતિથિસંવિભાગ, પૌષધવિધિ એ સર્વે - ચારે મળી શિક્ષાવ્રત કહેવાં છે.

● વિવેચન-૨ થી ૫ :-

[૨] જેના યોગે દેશયતિ થાય છે, તે વ્રતોને દર્શાવતા કહે છે - પાંચ અણુવ્રતો કે બીજી વ્રતપ્રતિપત્તિયુક્ત દેશયતિ થાય છે.

[૩] પ્રાણના વધથી પ્રાણિવધ કેમકે અજીવ વધ અશક્ય છે. મૃષાવાદ ત્રણ ભેદે - મૃષા, મિથ્યા બોલવું, અનૃત્. તે દ્રવ્ય-ભાવ ભેદથી બે પ્રકારે છે. કોઠાદિ ભેદથી ચાર પ્રકારે છે. - X - ન આપેલ તે અદત્ત. તે સ્વામી આદિ ચાર ભેદથી છે. બીજાની સ્ત્રી કે પત્ની તે પરસ્ત્રી. પાંચમું અપરિમિત ઈચ્છા. આ બધાંથી વિરમવું. આ અણુવ્રતો.

[૪] દિશાથી વિરમવું તે દિગ્વિરમણ, એ પહેલવું ગુણવ્રત. જે દિશા વ્રત સ્વીકારે, તે ત્યાંના સર્વે જીવોને અભય આપે છે, લોભસમુદ્રને ઉચ્છેદે છે. અનર્થ દંડ-નિષ્પ્રયોજન દંડ, જીવો જેનાથી દંડાય છે તે, તેનાથી જે વિરમવું તે, બીજું ગુણવ્રત. ત્રીજું દિશાનો અવકાશ પ્રતિ દિનમાને થવું તે દેશાવકાસિક. તેનાથી વિરમવું તે.

મૂલકમમાં તેને બીજું શિક્ષાવ્રત કહેલ છે. [જે કે તત્વાર્થ સૂત્રકારે આ જ ગુણવ્રતાદિ પરિપાટીકમ સ્વીકારેલ છે. અહીં પચણામાં પણ ગુણવ્રત અને શિક્ષાવ્રતના કમમાં પ્રસિદ્ધ કમ કરતાં ભેદ છે, માટે અવશ્ય આવી કોઈ - પરિપાટી હોય જ, આવશ્યક સૂત્રિમાં પણ આવો ઉલ્લેખ મળે છે.]

બધાં વ્રતનો સંક્ષેપ હોવાથી અન્ય આચાર્યો દેશાવકાસિકને બધાં વ્રતમાં ગુણકારીપણાથી તેને ગુણવ્રત કહે છે.

[૫] એકવાર ભોગવાય તે ભોગ, વારંવાર ભોગવાય તે પરિભોગ, તેનું પ્રમાણ કરવું તે પહેલું શિક્ષાવ્રત અહીં પ્રસિદ્ધ કમમાં ભિન્નતા છે - X - ધર્મની પુષ્ટિ આપે તે પૌષધ. સમનો આય તે સામાયિક. અતિથિનો સંવિભાગ, તે અતિથિ સંવિભાગ.

● સૂત્ર-૬ થી ૯ :-

[૬] ઉતાવળું મરણ થવાથી, જીવિતની આશા ન તુટવાથી, સ્વજનોએ રજા ન આપવાથી, છેવટની સંલેખના કર્યા વિના...

[૭] શલ્યરહિત થઈ, પાપ આલોવી, પોતાના ઘેર, સંથારે આરૂઠ થઈને જો દેશ વિરત થઈ મરે તો તે બાલપંડિતમરણ છે.

[૮] જે વિધિ ભક્તપરિણા વિશે વિસ્તારથી બતાવેલો છે, તે નક્કી બાલપંડિતમરણને વિશે યથાયોગ્ય જાણવો.

[૯] કલ્પોપપ્ન વૈમાનિકને વિશે નિયમથી તેની ઉત્પત્તિ થાય છે, નિશ્ચે કરીને તે સાતમા ભવે સિદ્ધ થાય છે.

● વિવેચન-૬ થી ૯ :-

[૬] આસુક્તાર - શીઘ્રકરણ, અવિચારેલ ક્રમે અથવા કમથી જ મરણકાળ આવે ઈત્યાદિ, ત્યારે અંતિમકાળનું કર્તવ્ય સમજી સંલેખના તપ વડે શરીરનું શોષણ કૃત્ય ન કરવું.

[૭] તે ઘેર કઈ રીતે મરે ? ગુરુ પાસે આલોચના કરી, આપેલ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારી, ભાવશલ્યથી મુક્ત થઈ, પોતાના ઘેર જ સંથારો સ્વીકારી, અનશન કાળે દર્ભ ઉપર સંથારીને મરે.

[૮] ભક્તપરિણા અધ્યયનમાં જે શ્રાવકની અનશન સ્વીકાર વિધિ કહી, તે જ આ અધ્યયનમાં યથાવિધિ જાણવી.

[૯] વૈમાનિકો, જ્યોતિષ્કો પણ હોય, તેથી તેના વિચ્છેદ માટે કલ્પોપપ્ન કહ્યું. શ્રાવક કલ્પાતીતમાં ન જાય.

● સૂત્ર-૧૦ :-

અરિહંત શાસનમાં આ બાલપંડિતમરણ કહેલ છે. હવે હું પંડિત મરણને સંક્ષેપમાં કહીશ.

● વિવેચન-૧૦ :-

પછી પંડિત પંડિત મરણ - સાધુ મરણ કહીશ. - X - શિષ્ય ગુરુને વિજ્ઞપ્તિ કરતો કહે છે કે -

● સૂત્ર-૧૧ :-

હું ઉત્તમાર્થને - અશન કરવાને ઈચ્છું છું. હું ભુતકાળના, ભાવિમાં થનારા અને વર્તમાન પાપ વ્યાપારને પ્રતિક્રમુ છું. કરેલા, કરાવેલા અને અનુભોદિત પાપને પ્રતિક્રમુ છું. મિથ્યાત્વ, અસંયમ કષાય અને પાપપ્રયોગને પ્રતિક્રમુ છું.

મિથ્યાદર્શનના પરિણામને વિશે, આલોક કે પરલોકને વિશે, આલોક કે પરલોકને વિશે, સચિત્ત કે અચિત્તને વિશે, પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં -

— અજ્ઞાન, અનાચાર, કુદર્શન, કોહ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્રેષ, મોહ, ઈચ્છા, મિથ્યા, મૂર્છા, શંકા, કાંક્ષા, ગૃહ્ણિ કે ગૃહ, આશંસા, વૃષ્ણા, ક્ષુધા, પંથ, પંથાન, નિદ્રા, નિયાણુ, સ્નેહ, કામ, કલુષતા, કલહ, યુદ્ધ, નિયુદ્ધ, સંગ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, કચ-વિકચ, અનર્થદંડ, આભોગ, અનાભોગ, ઋણ, વેર, વિતર્ક, હિંસા, હાસ્ય, પ્રહાસ્ય, પ્રદ્રેષ, પરુષ, ભય, રૂપ, આત્મપ્રશંસા, પરિનંદા, પરગર્હા, પરિગ્રહ, પરપરિવાદ, પરદૂષણ, આરંભ, સંરંભ, પાપાનુભોદન, અધિકરણ, અસમાધિમરણ, ગાટ કર્મોદય, ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, શાતાગારવ, અવિરતિ, અમુક્તિમરણ...

ઉક્ત બધું ચિંતવતા... દિવસ કે રાત્રિ સંબંધી, સુતા કે જાગતાં ઉત્તમાર્થના વિષયમાં કંઈ પણ અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર થયા હોય તેનું મિચ્છામિદુક્કમ્.

● વિવેચન-૧૧ :-

હું અભિલાષા કરું છું. ગુરુને વિજ્ઞાપિત કરે છે. હું અનશન સ્વીકારવા ઈચ્છું છું. સામાન્ય પાપોથી નિવર્તી, સર્વ સન્માર્ગ સ્વીકારી, સામાન્યથી પ્રતિક્રમણ ભણવા છતાં વિશેષથી ત્રિકાળ વિષયક પણ કહે છે. તે અતિતાદિ ત્રણ કાળથી, કરવા આદિ ત્રણ, મિથ્યાત્વ - આભિગ્રહિકાદિ પાંચ પ્રકારે છે. અસંયમ અનેકવિધ છે. કષાય ચાર પ્રકારે, પાપપ્રયોગ ત્રણ ભેદે, પાંચ ઈન્દ્રિયોમાં અનુરાગ કે વિરાગાદિ કર્યો. અહીં સૂત્રમાં દ્વ-વિષયનું મિથ્યાદુષ્ટત્ આપેલ છે. તેમાં કેટલાંક શબ્દોની વ્યાખ્યા અહીં નોંધેલ છે -

સ્વ ઉત્કર્ષ તે માન, બીજાને છેતરવા તે માયા, અત્યંગ રાગથી જે અભિષ્વંગ - આસક્તિ, તે મૂર્છા, સંશય કરવો તે શંકા, બીજા-બીજાના દર્શન ગ્રહણની ઈચ્છા તે કાંક્ષા, ભુખ-તરસથી જન્મેલ કષ્ટ વિશેષ તે, પ્રસ્થાન - અશુભમનથી ગમન અથવા મહાન્ પંથનું ધ્યાન. સ્વગાદિની પ્રાર્થના તે નિયાણુ, સ્નેહ તે મોહોદય જન્ય, કામ-વિષયાભિલાષ, કલહ-રાડો પાડવી, યુદ્ધ - પરસ્પર પ્રાણ લેવાના અધ્યવસાય, નિયુદ્ધ - અધમ યુદ્ધ છોડવું અને દૈષ્ટિ આદિ યુદ્ધ કરવું તે. તજેલાનો જે ફરી સંયોગ તે સંગ. કચવિકચ - લાભને માટે અલ્પમૂલ્યથી બહુમૂલ્ય વસ્તુનું ગ્રહણ.

અનર્થદંડ-નિષ્પ્રયોજન પ્રાણીઘાત, આભોગ - જ્ઞાનોપયોગ સહ, અનાભોગ - અત્યંત વિસ્મૃતિ, અણ-ઋણ, હિંસા-મહિષ આદિ જીવને મારવા, હાસ્ય - બીજાની મજાક, પ્રહાસ - ઉપહાસ, પ્રદ્રેષ - પ્રકુષ્ટ દ્રેષ. ફરુસ-નિષ્ફુર, ભય-મોહાંતર્ગત્ કર્મ

પ્રકૃતિ, પરગર્હા-બીજાના દોષોનું ઉદ્ઘાટન, પરિગ્રહ - બાહ્ય અભ્યંતર બે ભેદે છે તે. બીજા વિશે વિકચન તે પરપરિવાદ. બીજાએ ન કર્યા છતાં પોતાના દોષનું તેનામાં સ્થાપન તે પરદૂષણ. સંરંભ - વિષયાદિમાં તીવ્ર અભિલાષ અધિકરણ - આત્માને દુર્ગતિમાં નાંખે તે, કર્મોપાદાન હેતુ. ઋદ્ધિ-રાજ્ય ઐશ્વર્યાદિની પ્રાપ્તિ. - X - X -

કઈ અવસ્થામાં ઉક્ત અતિચારાદિ થયા ? સુતા કે જાગતાં, કઈ રીતે ? બહુ કે અલ્પ, દૈવસિક કે રાત્રિક. તે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર કે અનાચારનું મિચ્છામિદુક્કમ્.

● સૂત્ર-૧૨,૧૩ :-

[૧૨] જિનવરવૃષ્ણમ વર્ધ્દમાન સ્વામીને તથા ગણદર સહિત બાકીના બધાં તીર્થકરોને હું નમસ્કાર કરું છું.

[૧૩] સર્વ પ્રાણારંભ, અસત્ય વચન, સર્વ અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહના હવે પરચક્ષાણ કરું છું.

● વિવેચન-૧૨,૧૩ :-

હવે હું સર્વ સંઘને પ્રત્યક્ષ કરીને, સામાન્ય કેવલીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા વર્ધમાન નામક, તથા બીજા પણ ઋષભાદિ જિનો, ગણદરો, નિજ-નિજ સંઘ સમેત એવા તેમને નમસ્કાર કરું છું.

● સૂત્ર-૧૪ થી ૧૮ :-

[૧૪] મારે બધાં પ્રાણીઓ સમાન છે, મારે કોઈ સાથે વૈર નથી, વાંછાઓનો ત્યાગ કરીને હું સમાધિ રાખું છું.

[૧૫] બધાં પ્રકારની આહાર વિધિનો, સંજ્ઞા-ગારવ અને કષાયોનો અને સર્વે મમતાનો ત્યાગ કરું છું, બધાંને ખમાવું છું.

[૧૬] જો મારા જીવિતનો ઉપક્રમ આ અવસરમાં હોય તો આ પરચક્ષાણ અને વિસ્તારવાળી આરાધના મને થાઓ.

[૧૭] સર્વ દુઃખ ક્ષાય થયાં છે, જેમનાં એવો સિદ્ધો, અરહંતોને નમસ્કાર થાઓ. જિનેશ્વરોએ કહેલ તત્ત્વ સદ્દહું છું, પાપોને પરચક્ષું છું.

[૧૮] જેમના પાપો ક્ષાય થયા છે, એવા સિદ્ધો અને મહર્ષિને નમસ્કાર થાઓ. જે રીતે કેવળીએ બતાવ્યો, તે રીતે સંચારો સ્વીકારીશ.

● વિવેચન-૧૪ થી ૧૮ :-

[૧૪] સમનો ભાવ તે સામ્ય-સમતા મને બધાં જીવો પ્રતિ છે, વૈર વિરોધ કોઈ સાથે નથી. સમાધિ-મન સ્વાસ્થ્ય.

[૧૫] ચતુર્વિધ આહાર વિધિ હું ત્યજું છું. ચાર સંજ્ઞા અથવા દશવિધ સંજ્ઞા, ત્રણ પ્રકારે ગૌરવ, ૧૬-કષાય, મૂર્છાને તજું ચું.

[૧૬] જો મારું જીવન ટુટે તો, મને પ્રત્યાખ્યાનાદિનો હેતુ થાઓ.

[૧૭] અહીં સાકાર પ્રત્યાખ્યાન કહેલ છે. હવે પંડિત ક્ષાપક જે ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, તે કહે છે -

[૧૮] જેમના પાપ - આઠ પ્રકારના કર્મ ગયેલા છે, તેને નમસ્કાર. તે સિદ્ધ, તીર્થંકર, ગણધર, મહર્ષિને નમસ્કાર. સંસ્તારક વિધિથી કરાતું અનશન જે રીતે કેવલીએ કહ્યું, તેમ હું સ્વીકારું છું.

● સૂત્ર-૧૯ થી ૨૪ :-

[૧૯] જે કંઈપણ ખોટું આચરેલ હોય, તે બધું હું ત્રિવિધે વોસિરાવું છું. સર્વ આગાર રહિત હું ત્રણ ભેદે સામાયિક કરું છું.

[૨૦] બાહ્ય-અભ્યંતર ઉપધિ, ભોજન સહિત શરીરાદિ, એ સર્વને ભાવથી, મન-વચન-કાયાથી વોસિરાવું છું.

[૨૧] સર્વ પ્રાણરંભને, અસત્ય વચનને, સર્વ અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહને હું પચ્ચક્રું છું.

[૨૨] મારે સર્વ પ્રાણી સાથે મૈત્રી છે. આદિ ગાથા-૧૪વત્.

[૨૩] રાગ, બંધ, પ્રદ્રેષ, હર્ષ, દીનભાવ, ઉત્સુકતા, ભય, શોક, રતિ અને અરતિને હું વોસિરાવું છું.

[૨૪] નિર્મમત્વમાં ઉપસ્થિત એવો હું મમત્વનો ત્યાગ કરું છું, મારે આત્મા આલંબન છે, બાકી બધું હું વોસિરાવું છું.

● વિવેચન-૧૯ થી ૨૪ :-

તે સાધક સંચારો સ્વીકારીને શું કરે? જે કંઈ અકૃત્ય - સાધુએ ન સેવવા યોગ્ય હોય, તેનો ત્યાગ કરું છું. સમ - જ્ઞાનાદિ, તેનો આચ - લાભ તે સમાચ. તે જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, ક્રિયારૂપ ત્રણ ભેદે છે.

બાહ્ય ઉપધિ - પાત્રાદિ, અભ્યંતર - કષાયાદિ લક્ષણ બંધ. પ્રદ્રેષ-મત્સર, - X - મારો આત્મા જ આરાધનાનો હેતુ છે. બાકી બધું શરીર અને પચ્યાદિનો ત્યાગ કરું છું.

● સૂત્ર-૨૫ થી ૨૯ :-

[૨૫] મને જ્ઞાનમાં આત્મા, દર્શનમાં આત્મા, ચારિત્રમાં આત્મા, પચ્ચક્રાણમાં આત્મા, સંયમ-યોગમાં પણ આત્મા થાઓ.

[૨૬] જીવ એકલો જાય છે, એકલો જ ઉપજે છે, એકલાને જ મરણ થાય છે અને કર્મ રહિત એકલો જ સિદ્ધ થાય છે.

[૨૭] જ્ઞાન-દર્શન સહિત મારો આત્મા જ શાશ્વત છે, બાકીના બધાં બાહ્ય ભાવો મારે સંબંધ માત્ર સ્વરૂપવાળા છે.

[૨૮] જેનું મૂળ સંયોગ - સંબંધ છે એવી દુઃખની પરંપરા આ જીવે પ્રાપ્ત કરી છે, તે સર્વે સંયોગ સંબંધને સર્વ ભાવથી - મન વચન કાયાથી હું વોસિરાવું છું.

[૨૯] પ્રમાદ વડે જે મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણ મેં આરાધ્યા નહીં, તે સર્વને હું નિંદુ છું, ભાવિ વિરાધનાને પ્રતિક્રમું છું.

● વિવેચન-૨૫ થી ૨૯ :-

મારા જ્ઞાન વિષયમાં આત્મા સ્પષ્ટ આલંબન થાઓ. તે રીતે દર્શનાદિમાં પણ

થાઓ. સર્વવિરતિરૂપ સંયમ અને પ્રશસ્ત ત્રણ યોગમાં મારે આત્મા જ આલંબન છે.

મૂલગુણ - પ્રાણાતિપાતાદિ, ઉત્તરગુણ - પિંડ વિશુદ્ધ્યાદિ, જે મેં આરાધેલ નથી, પ્રમાદથી સમ્યક્ પરિપાલના કરી નથી, તે બધાંની હું સર્વથા નિંદા કરું છું. આગામી વિરાધનાને પચ્ચક્રું છું.

● સૂત્ર-૩૦ થી ૩૫ :-

[૩૦] સાત ભય, આઠ મદ, ચાર સંજ્ઞા, ત્રણ ગારવ, તેત્રીશ આશાતના, રાગ-દ્રેષની ગર્હ કરું છું.

[૩૧] અસંયમ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ તથા જીવ અને અજીવમાં સર્વ મમત્વને હું નિંદુ છું - ગર્હ કરું છું.

[૩૨] નિંદવા યોગ્યને હું નિંદુ છું અને મને જે ગર્હવા યોગ્ય છે, તેની ગર્હ કરું છું. સર્વ બાહ્ય-અભ્યંતર ઉપધિ આલોચું છું.

[૩૩] જેમ બોલતો એવો બાળક કાર્ય-અકાર્યને સરળપણે ભણે છે, તેમ તે માયામૃષાવાદને મૂકીને પાપને આલોવે.

[૩૪] જ્ઞાન, દર્શન, તપ અને ચારિત્ર એ ચારેમાં અકંપ, ધીર, આગમ કુશલ, રહસ્યો ન કહેનાર [ગુરુ પાસે આલોચના કરવી.]

[૩૫] રાગ કે દ્રેષથી, અકૃતજ્ઞતા કે પ્રમાદથી, હે પૂજ્ય ! મેં જે કંઈ પણ અચુક્ત કહ્યું હોય, તેને હું ત્રિવિધે ખમાવું છું.

● વિવેચન-૩૦ થી ૩૫ :-

o આઠ મદ-જાત્યાદિ, આહારાદિ ચાર સંજ્ઞા, ગારવ-શ્રદ્ધ્યાદિ ત્રણ... o અસંયમ વિરાધના એક ભેદે છે, અજ્ઞાન અને મૂઢતાથી એક ભેદ જ થાય. વિપર્યયપણું તે મિથ્યાત્વ, તે પણ એક ભેદે... o અસંયમકરણાદિની નિંદા, પિંડગ્રહણાદિની ગર્હા, આલોચવું - ગુરુ પાસે નિવેદન કરવું, માયાદિ અભ્યંતર ઉપધિ છે. પ્રાણાતિપાત વિષયક તે બાહ્ય ઉપધિ છે... o આલોચના કઈ રીતે કરવી ?

જેમ બાળક કાર્ય-અકાર્યનો વિચાર કર્યા વિના બોલે છે કે નથી બોલતો, તે પોતાની માતાને સરળતાથી કહે છે, ત્યારે આ લજ્જા વાળું છે તેમ વિચારતો નથી, તેવી રીતે ગુરુ પાસે આલોચના કરવી. પણ માયા, પ્રચ્છાદનરૂપ મૃષા કે અન્યથા કથનનો ત્યાગ કરે.

o જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે, દર્શન - ક્ષાયોપશમિક, તપ-બાર ભેદે, ચારિત્ર-સામાયિકાદિ, ઘૈર્ય રાખે તે ધીર, રહસ્ય ગોપવે તેવા આલોચક પાસે આલોચવું... o રાગ - અતિ પ્રેમવશ, પ્રમાદ - સ્ખલના આદિ, કંઈપણ રૂપે મેં અસત્ય કહ્યું, તેની ત્રિવિધે ક્ષમા ચારું છું.

● સૂત્ર-૩૬ થી ૩૮ :-

[૩૬] મરણ ત્રણ પ્રકારે કહેલ છે - બાળમરણ, બાલ-પંડિત મરણ, પંડિત મરણ કે જે મરણે કેવળી મરે છે.

[૩૭] વળી જે આઠ મદવાળા, વિનષ્ટ બુદ્ધિવાળા અને વકભાવવાળા

અસમાધિએ મરે છે, તેઓ નિશ્ચે આરાધક નથી.

[૩૮] મરણ વિરાધતા દેવમાં દુર્ગતિ થાય, સમ્યક્ત્વ પામવું દુર્લભ થાય અને આગામી કાળે અનંતો સંસાર થાય.

● વિવેચન-૩૬ થી ૩૮ :-

૦ બાળ ત્રણ પ્રકારે - અજ્ઞાન, અવિવેક, વિકલત્વ. તે અસંયત અવિરત સમ્યક્દૃષ્ટિ પર્યાય હોય, દેશ વિરતિથી બાલ પંડિત, વિજ્ઞાન યુક્તત્વથી પંડિત હોય. તેઓ પાદપોપગમન કરે છે... ૦ જો સમાધિ મરણે ન મરે, તો અસમાધિમરણમાં દોષો દર્શાવતા કહે છે - જેઓ આઠ મદવાળા છે, વિષયકષાયાદિથી ચલિત છે, સન્માર્ગથી ભ્રષ્ટ બુદ્ધિવાળા છે, વક્ર છે, તે અસમાધિથી અચિત્ત અસ્વાસ્થ્યરૂપે મરે છે... ૦ મરણ વિરાધતા નિદાનાદિથી દુર્ગતિ થાય. તેમને બોધ દુર્લભ કે દુષ્પ્રાપ્ય થાય. અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત પરિભ્રમણરૂપ સંસાર થાય છે.

● સૂત્ર-૩૯ થી ૪૬ :-

[૩૯] દેવની દુર્ગતિ કઈ ? અબોધિ શું ? શા હેતુથી મરણ થાય ? કયા કારણે જીવો અનંત-અપાર સંસાર ભમે ?

[૪૦] મરણ વિરાધતા કંદર્પ-કિલ્બિષિક-આભિયોગિક-આસુરી અને સંમોહા દેવ થાય. તે દેવદુર્ગતિ થાય... [૪૧] અહીં મિથ્યાદર્શન-રત, નિયાણાપૂર્વક, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જે જીવો મરણ પામે, તેઓને બોધિ દુર્લભ થાય... [૪૨] સમ્યગ્દર્શનરત, નિયાણારહિત, શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવો જે અહીં મરે, તેમને બોધિ સુલભ થાય.

[૪૩] વળી જે ગુરુપ્રત્યનિક, બહુ મોહવાળા, શબ્દ દોષયુક્ત, કુશીલ, અસમાધિથી મરે તેઓ અનંત સંસારી થાય... [૪૪] જિનવચને અનુરક્ત, ભાવથી ગુરુનું વચન આદરે, શબ્દ દોષરહિત, અસંકિલ્પ હોય, તે પરિત સંસારી થાય... [૪૫] જેઓ જિનવચનને જાણતા નથી, તે બિચારા બાળમરણે અને ઘણીવાર ઈચ્છારહિતપણે મરશે... [૪૬] શસ્ત્રગ્રહણ, વિષભક્ષણ, બળી મરવું, ડૂબી મરવું, અનાચાર અને અધિક ભાંડ સેવીઓ જન્મમરણની પરંપરા વધારે છે.

● વિવેચન-૩૯ થી ૪૬ :-

[૩૯] અહીં શિષ્યના પ્રશ્નો મૂકેલ છે, હવે તેનો ઉત્તર કહે છે - [૪૦] કંદર્પ યુક્ત હાસ્ય તે કંદર્પકરણ, તે દેવો - કંદર્પ દેવો. કિલ્બિષ-જ્ઞાનાજિ આપાયનાતાકી ચેના ઓદછી જેવો રણ કિલ્બિષિક દેવો છે. અભિયોગરૂપ દુર્ગતિવાળા તે આભિયોગિક દેવો. ચંડ-કોપથી વિચરે તે અસુર દેવો, ઉન્માર્ગ દર્શનાદિથી મોહિત, તે સંમોહા, આવી દુર્ગતિ.

[૪૧] હવે અબોધિ શું ? તેનો ઉત્તર - વિપરીત દર્શન તે મિથ્યાત્વ, તેમાં રક્ત. દેવત્વની પ્રાર્થનાદિરૂપ તે નિદાન. લેશ્યા-જીવ પરિણામ. [૪૨] અહીં સુલભબોધિત્વ કહે છે - તે સમ્યક્ દર્શન રક્તતા. [૪૩] હવે અનંત-અપાર સંસારનું કારણ પૂછે

છે ? ગુરુ આશાતના, ૩૦ મોહનીય સ્થાનવર્તી બહુમોહવાળા, ૨૧-શબ્દ દોષયુક્ત તે કુશીલ.

[૪૪] જિન વચન વાસિત મનવાળા, ગુરુ વચન-ધર્માચાર્યનો ઉપદેશ, [૪૫] જે બિચારા જિનવચન જાણતા નથી, તે બાળ મરણે અને શસ્ત્રગ્રહણાદિથી વારંવાર મરે છે. ઈત્યાદિ સૂત્રાર્થવત્. [૪૬] મસ્તકે પત્થર બાંધી પડવું, તાલપુટાદિ વિષ ખાવું, પંચાગ્નિ તપ, પાણીમાં નિમજ્જન, અન્ય પણ બંધનાદિથી મરવું તે બાળમરણ.

● સૂત્ર-૪૭ થી ૫૨ :-

[૪૭] ઉર્ધ્વ, અધો, તીર્ણલોકમાં જીવે બાળમરણો કર્યા. હવે દર્શન, જ્ઞાને સહિત એવો હું પંડિત મરણે મરીશ.

[૪૮] ઉદ્દેગ કરનારા જન્મ, મરણ, નરકની વેદનાઓને સંભારતો હમણાં પંડિત મરણે મર.

[૪૯] જો દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તો સ્વભાવ થકી તેની વિશેષ ઉત્પત્તિ જોવી, સંસારમાં ભમતાં હું શું શું દુઃખ પામ્યો નથી ?

[૫૦] મેં સંસાર ચક્રમાં બધાં પણ પુદ્ગલો ઘણી વખત ખાધા અને પરિણમાવ્યા, તો પણ હું તૃપ્તિ પામ્યો નહીં.

[૫૧] તરણાં અને લાકડાથી જેમ અગ્નિ, હજારો નદીથી જેમ લવણ સમુદ્ર તૃપ્તિ ન પામે, તેમ કામભોગોથી આ જીવ તૃપ્તિ ન પામે.

[૫૨] આહારના કારણે મત્સ્યો સાતમી નરકભૂમિમાં જાય છે, માટે સચિત આહાર મનથી પણ પ્રાર્થવા યોગ્ય નથી.

● વિવેચન-૪૭ થી ૫૨ :-

[૪૭] ઉર્ધ્વલોક, અધોગ્રામાદિ અધોલોક, તીર્ણલોકમાં ૧૮૦૦ યોજનામાં મર્યો. - X - [૪૮] ભયાનક ઉદ્દેગકારી જન્મ-મરણ-સંસારમાં ભમતાં - X - [૪૯] જ્યારે દુઃખ કે કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય - X - ત્યારે આત્મા જ તેનો હેતુ છે, તેમ વિચાર. અથવા આ દુઃખ કેટલું માત્ર છે ? પૂર્વે પણ મેં દુઃખ પરંપરા ભોગવી છે. - X - પણ તે અકામનિર્જરાથી સહન કર્યું, તેથી અત્વ ફળ પામે છે. અર્થાત્ અનંતગુણ નિર્જરાલાભના હેતુપણથી તે દુઃખ સમ્યક્ સહન કરવું જોઈએ. - X -

[૫૦] ભવચક્રમાં ભમતા મેં બધાં પણ પુદ્ગલો, સમગ્ર પુદ્ગલાસ્તિકાય અનેકવાર આહારાર્થે ગ્રહણ કર્યા - પરિણમાવ્યા, પણ મને સંતોષ ન થયો. [૫૧] કયા દૈષ્ટાંતથી ? તૃણાદિ - X - કામ-શબ્દ, રૂપ, ગંધ અને ભોગ - રસ, સ્પર્શ. [૫૨] તેમાં ગૃહ્થ થયેલના દોષોને કહે છે - આહારના હેતુથી મત્સ્ય સાતમી નરકે જાય છે. - X -

● સૂત્ર-૫૩ થી ૫૮ :-

[૫૩] પૂર્વે અભ્યાસ કરેલ અને નિયાણારહિત એવો હું મતિ-બુદ્ધિથી વિચારીને, પછી કષાય રોકનારો જલ્દી મરણ પામીશ.

[૫૪] ચિરકાળના અભ્યાસ વિના, અકાળે અનશન કરનારા તે પુરુષો મરણકાળે પૂર્વકૃત્ કર્મના યોગે પાછા પડે છે.

[૫૫] તેથી ચંદ્રવેદ્ય પુરુષવત્ હેતુપૂર્વક ઉદમવાળા પુરુષોએ મોક્ષમાર્ગ સાધવા પોતાનો આત્મા ગુણયુક્ત કરવો.

[૫૬] તે અવસરે બાહ્ય વ્યાપારરહિત, અભ્યંતર ધ્યાનમાં લીન, સાવધાન મનવાળો દેહનો ત્યાગ કરે.

[૫૭] રાગદ્વેષને હણીને, આઠ કર્મનો સંઘાત છેદીને, જન્મ અને મરણરૂપ અરહટ્ટને ભેદીને તું સંસારથી મુકાઈશ.

[૫૮] એ પ્રમાણે ત્રસ અને સ્થાવરને કલ્યાણ કરનાર, મોક્ષ માર્ગનો પાર પમાડનાર, જિનોપદિષ્ટ સર્વોપદેશ ત્રિવિધે સદ્દહું છું.

● વિવેચન-૫૩ થી ૫૮ :-

[૫૩] વિષયના વિપાકને જાણીને અને ગુરુપદેશથી ભાવિત ક્ષાપક-શિષ્ય જે કહે છે તે - કૃત પરિકર્મા એટલે ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ, જઘન્ય અર્થાત્ ૧૨-વર્ષ, ૧૨-માસ, ૧૨-પક્ષ સંલેખના કરીને, નિયાણા રહિત, ઈલાપોહથી વિચારીને તત્કાલોત્પન્ન બુદ્ધિથી - X -

[૫૪] હવે જે અપ્રશસ્ત પરિકર્મવાન્ થઈ સ્વીકારે, તેમનો અપાય કહે છે - અક્કંડ - અપ્રશસ્ત, લાંબાકાળથી ભાવિત - X - પરિકર્મિત આત્મા પતન પામે છે, નિદાન કરે છે, દુર્ગતિ પામે છે.

[૫૫] જે પ્રસ્તાવકારી અને અભ્યાસ કરેલને દોષ થાય તો શું કરવું, તેનો ગુરુ ઉપદેશ કહે છે - ચંદ્રવેદ્યકવત્ :- ડાબે જમણે આવર્તમાં ભમતાં આઠ ચક્ષુની મધ્યે નીકળેલ ઉર્ધ્વમુખ બાણ પ્રયોગથી જમીન ઉપર કુંડિકામાં તૈલમાં પ્રતિબિંબ પડતું હોય તે અધોમુખશાખી જોઈને ઉપરની પુતલિકાનું ડાબું નેત્ર વિંધવું તે રાધાવેદ. પુરુષે ઉદમપૂર્વક સાધવું. તેમ તું ચંદ્રવેદ્યક અનશનની સાધના કર. કઈ રીતે ? જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રગુણને ન છોડીને.

[૫૬] મોક્ષમાર્ગમાં જીવે શું કરવું જોઈએ, તે કહે છે :- બાહ્ય સંબંધ - ગચ્છ ઉપકરણાદિથી રહિત, અભ્યંતર ધ્યાન યોગ - જિન સાધુ ગુણ કિર્તન રૂપ. તેમાં સાવધાન થઈ શરીરનો ત્યાગ કરે.

[૫૭] એવા દેહત્યાગીને શું થાય ? આઠ કર્મોની સાંકળ ભેદીને, જન્મ-મરણની રેંટમાં રહેલાં જીવો કર્મરાશિથી બંધાઈને બળદની જેમ સતત ભ્રમણ કરે છે. તેમાં જે પ્રમાદી થઈ ભમે છે તે ઘણાં દુઃખોને સહન કરે છે. જે અપ્રમત રહે છે, તે યાવત્ મોક્ષકર સુગતિ પામે.

[૫૮] એ પ્રમાણે ગુરુએ ઉપકાર કરેલ શિષ્ય કહે છે - આ સર્વ ઉપદેશ જિનોક્ત છે, તેવી શ્રદ્ધા કરું છું. ત્રિવિધ - મન, વચન, કાયાથી.

● સૂત્ર-૫૯ થી ૬૨ :-

[૫૯] તે મરણ અવસરે અતિ સમર્થ ચિત્તવાળા પણ બાર અંગરૂપ શ્રુતસ્કંધનું ચિંતવન કરવાનું શક્ય નથી.

[૬૦] વીતરાગના માર્ગમાં જે એક પણ પદથી મનુષ્ય વારંવાર વૈરાગ્ય

પામે છે, તે પદચિંતવનથી તારે મરવું જોઈએ.

[૬૧] તે માટે મરણના અવસરમાં આરાધનાના ઉપયોગવાળો જે પુરુષ એક પણ શ્લોક ચિંતવતો રહે તે આરાધક થાય છે.

[૬૨] આરાધનાના ઉપયોગવાળો, સુવિહિત આત્મા સારી રીતે મૃત્યુ પામી ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવમાં મોક્ષ પામે છે.

● વિવેચન-૫૯ થી ૬૨ :-

[૫૯] અવિરહિતગુણ શ્રુતના ચિંતનથી થાય છે, તે કહે છે - મરણના દેશકાળ પર્યંત સમયમાં શિથિલ થવાથી, જિહ્વા બળ સ્ખલના પામે છે, શ્રુતશક્તિ ઘટે છે, બાર અંગ શ્રુત ચિંતવી ન શકે.

[૬૦] એક જ પદ સ્થાનમાં એક ગાથા-એક પદરૂપે ભણતાં વીતરાગના માર્ગમાં મોક્ષાભિલાષ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પદથી મરવું.

[૬૧] તેથી એક જ શ્લોક પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર સ્મરણરૂપને જે પુરુષ મરણકાળે આરાધના ઉપયુક્ત થઈ ચિંતવે તો આરાધક થાય.

[૬૨] આરાધકનું ફળ - સુવિહિત સુસાધુ ઉત્કૃષ્ટ અતિશયી સમ્યક્ આરાધના કરીને ત્રણ ભવમાં નિર્વાણ સુખ પામે.

● સૂત્ર-૬૩ :-

પહેલાં તો હું સાધુ છું, બીજું સર્વ પદાર્થોમાં સંયમવાળો છું, તેથી બધું વોસિરાવું છું, આટલું સંદેષથી કહ્યું છે.

● વિવેચન-૬૩ :-

એમ આરાધનાના ફળને જાણીને બધું વોસિરાવે, તે કહે છે - પહેલાં હું શ્રમણ છું - મહાવ્રત અંગીકાર કરેલ છું. સર્વત્ર સમિત અને ગુપ્તિથી સંયત છું. તો આહારના અભિલાષથી પ્રતિબંધ શું ? તેથી હું બધું જ વોસિરાવું છું, તેમ સંદેષથી કહ્યું.

● સૂત્ર-૬૪ થી ૬૬ :-

[૬૪] જિનવચન સુભાષિત અમૃતરૂપ અને પૂર્વે નહીં પામેલ એવું આત્મતત્ત્વ પામીને સુગતિમાર્ગ ગ્રહ્યો છે, હું મરણથી બીતો નથી.

[૬૫] ધીરપુરુષે પણ મરવું પડે છે, કાયરપુરુષ પણ મરવું પડે છે. બંનેએ નિશ્ચયે મરવાનું છે, તો ધીરપણે મરવું સુંદર છે.

[૬૬] શીલવાળાએ પણ મરવું પડે, શીલ વગરનાએ પણ મરવું પડે, બંનેએ નિશ્ચયે મરવાનું છે, તો શીલપણે મરવું સુંદર છે.

● વિવેચન-૬૪ થી ૬૬ :-

[૬૪] સાધુ ભાવના ભાવતો આમ કહે છે - પૂર્વ ભવમાં ભ્રમણ કરતાં ન પામેલ આરાધના વસ્તુ અનુભવી છે, અમતૃરૂપ - દેવના ભોજન તુલ્ય જિનવચન પામ્યો. સુગતિ માર્ગ ગ્રહણ કર્યો, પછી ભય શાનો ?

[૬૫] ધીર-સુભટ, પણ મરે, કાયર પણ મરે. બંને પ્રકારે મરવું પડે છે, તેથી

નિશ્ચયે ધીરપણે મરવું યુક્ત છે.

[૬૬] શીલ - સામાચારી લોપ્યા વિના મારી પ્રતિજ્ઞા પાળી છે. નિ:શીલ - બ્રષ્ટ પ્રતિજ્ઞા. શેષ સૂત્રાર્થ મુજબ -

● સૂત્ર-૬૭,૬૮ :-

[૬૭] જે કોઈ ચારિત્ર સહિત જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં અને સમ્યક્ત્વમાં સાવધાનપણું કરશે, તે વિશેષે સંસાર થકી મૂકાશે.

[૬૮] ઘણાં કાળ સુધી બ્રહ્મચર્ય સેવનાર બાકીના કર્મનો નાશ કરીને, સર્વ કલેશનો નાશ કરીને અનુક્રમે શુદ્ધ થયેલો સિદ્ધિમાં જાય છે.

● વિવેચન-૬૭,૬૮ :-

[૬૭] સ્થિર થયેલ ક્ષાપકને ગુરુ સામાન્યોપદેશફલ સ્વરૂપ આ ગાથા કહે છે :- જ્ઞાન - વિશેષોપયોગ, દર્શન - સામાન્યોપયોગ, સમ્યક્ નિ:શંકિતાદિ અષ્ટ પ્રકાર, ચારિત્ર - સમિતિ, ગુપ્તિથી આઠ ભેદે.

[૬૮] કર્મ - જ્ઞાનાવરણાદિ, વિસુદ્ધ - કર્મભળને ધોવાથી.

● સૂત્ર-૬૯,૭૦ :-

[૬૯] કથાચરહિત, દાંત, શૂર, ઉદ્યમવંત તથા સંસારથી ભયબ્રાંત થયેલા આત્માનું પર્યક્ષબાણ શુભ થાય છે.

[૭૦] આ પર્યક્ષબાણ જે મરણના અવસરે કરશે, તે ધીર અને અમૂઢ સંજ્ઞ, શાશ્વત સ્થાને જશે.

● વિવેચન-૬૯,૭૦ :-

[૬૯] દાંત - ઈન્દ્રિયદમવાથી, સૂર - મોહમલ્લના જયમાં, વ્યવસાયિત - આરાધના પતાકાના લાભ માટે પ્રવૃત્ત. સુખે અનશન સ્વીકારે.

[૭૦] આ અનશન સ્વીકારરૂપ પર્યક્ષબાણ, બીજો કોઈ પણ મરણ કાળે કરશે તે સંપૂર્ણ જ્ઞાની ઉત્તમ સ્થાન - મોક્ષે જશે.

● સૂત્ર-૭૧ :-

ધીર, જરા-મરણને જાણનાર, વીર, જ્ઞાન-દર્શન સહિત, લોકમાં ઉદ્યોતકર, સર્વ દુ:ખોનો ક્ષાય બતાવનારા થાઓ.

● વિવેચન-૭૧ :-

બુદ્ધિ વડે તે શોભે તે ધીર-તીર્થકર. જરા-મરણ એટલે વૃદ્ધત્વ અને નિદાનમાં જ્ઞાના. વિશિષ્ટ જ્ઞાન-કેવળજ્ઞાન. ચૌદ રાજરૂપ લોકમાં ઉદ્યોત્ કરવાવાળા. સર્વે દુરિત-પાપ-કર્મોનો ક્ષાય કરનાર.

આતુર પ્રત્યાખ્યાન પ્રકીર્ણક સૂત્ર-૨, આગમ-૨પનો મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ટીકા સહિત અનુવાદ પૂર્ણ

આગમ સટીક અનુવાદનું વિભાગીકરણ

આગમનું નામ	ભાગ ક્રમાંક
આચારાંગ	૧ અને ૨
સૂત્રકૃતાંગ	૩ અને ૪
સ્થાનાંગ	૫ થી ૭
સમવાયાંગ	૮
ભગવતી	૯ થી ૧૩
જ્ઞાતાધર્મકથા	૧૪
ઉપાસકદશા, અંતકૃત્દશા, અનુતરોપપાતિકદશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ	૧૫
વિપાકશ્રુત, ઔપપાતિક	૧૬
રાજપ્રશ્નીય	૧૭
જીવાજીવાભિગમ	૧૭ થી ૧૯
પ્રજ્ઞાપના	૨૦ થી ૨૨
સૂર્ય/ચંદ્ર-પ્રજ્ઞાપિ	૨૩, ૨૪
જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપિ	૨૫ થી ૨૭
નિરયાવલિકા પંચક અને પયપ્ત્તાસૂત્રો-૧૦+૧	૨૮
નિશીથ, વ્યવહાર, બૃહલ્કલ્પ	
દશાશ્રુતરર્કંધ અને જીતકલ્પ	૨૯
મહાનિશીથ	૩૦
આવશ્યક	૩૧ થી ૩૪
પિંડનિર્યુક્તિ, ઓઘનિર્યુક્તિ	૩૫
દશવૈકાલિક	૩૬
ઉત્તરાધ્યયન	૩૭ થી ૩૯
નંદીસૂત્ર	૪૦
અનુયોગદ્વાર	૪૧
કલ્પ (બારસા) સૂત્ર	૪૨